

SE ÅLDERN FATABUREN

SE ÅLDERN

FATABUREN

2015

2015

SE ÅLDERN

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET

SKANSEN

Fataburen 2015

Nordiska museets förlag

Box 27820

115 93 Stockholm

www.nordiskamuseet.se/förlag

www.nordiskamuseet.se/fataburen

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Anders Carlsson

Bildredaktör och bildbehandling Karolina Kristensson

Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon

Översättning Alan Crozier

Omslagsfoto »Fotografens dotter Tove dansar med sin farfar i trädgården.«

Foto: Sten Didrik Bellander, © Nordiska museet (NMA.0056089).

Pärmens insida Foto: Erik Liljeroth, © Nordiska museet (NMA.0029567).

Tryckt genom Italgraf Media 2015

ISSN 0348 971 X

ISBN 978 91 7108 577 1

Små, oansenliga föremål kan väcka minnen till liv, här en ransoneringskupong.
Foto: Karolina Kristensson, Nordiska museet (NMA.0075599).

Museer, åldrande och minnen

Reflektioner om demens och pedagogik

WENKE RUNDBERG är sektionschef med ansvar för den pedagogiska verksamheten på Nordiska museet.

Det är trångt i Folkhemslägenhetens sovrum och den besökande gruppen får snällt samsas på golvytan mellan sängarna, dockvagnen och sybordet. I mitten av rummet står museipedagogen och berättar om den fiktiva familjen Johansson som precis har flyttat in i den nybyggda lägenheten. Trots den nya bostadsytan med hela två rum och kök valde familjen att sova på enkla sängar i sovrummet och i kökssoffan. Genom att tränga ihop sig kunde de »spara« det stora rummet och använda det som ett finrum. Deltagarna i gruppen lyssnar intresserat och nickar instämmande. Ingen verkar förvånad över det som sägs. De flesta har åldern inne för att minnas barndomens bäddsoffor, sängskåp och begränsade utrymme. En av de äldre kvinnorna säger: »Jag sov också i kökssoffan och jag minns att det var jobbigt att behöva stiga upp så tidigt. Du vet, mamma gjorde ju frukost varje morgon. Vardag som helg.«

Att dela berättelser

Folkhemslägenheten – en utställning på Nordiska museet – stod klar i maj 2013. Den förställer en HSB-lägenhet från sent 1940-tal

och är en taktil miljö som besökaren kan undersöka med sina händer och rumpor. Möbler och prylar består av rekvisita och besökare kan sitta i soffan, öppna garderobsdörren och bläddra i böckerna. Att föremål utgör en viktig del under ett museibesök är förstås givet; föremålen och samlingarna är ju museets hjärta och fungerar som ledtrådar till det förflutna. Men i Folkhemslägenheten fungerar tingen även som minnesväckare och för besökare födda före 1950 är den en plats laddad med minnen. Även de som inte har vuxit upp i en bostad av samma sort känner igen sig i köksskåpen, möblemanget, kläderna, linneskåpet och radioprogrammen. De kan på ett målande sätt beskriva känslan av kliande strumpor, hur härligt det var att fylla badkaret med varmt vatten – eller för

En volontär visar hur hatten ska stukas. Foto: Karolina Kristensson, Nordiska museet (NMA.0075599).

den delen om tvånget att stiga upp varje morgon och bereda plats i köket för resten av familjen.

För yngre besökare framstår kanske lägenheten mest som ett mysigt exempel på hur folk bodde i mitten av 1900-talet. De tänker förmodligen att familjen Johansson bodde ganska trångt och att badrummet var i minsta laget, men på flera sätt påminner lägenheten dem om hur det ser ut i många hem i dag. Flerfamiljshus från 1940- och 50-talen är vanliga inslag i många bostadsområden, och en del lägenheter kan också ha kvar tidstypiska detaljer som skåpluckor och garderobsdörrar. Kanske frågar de sig varför museet väljer att ställa ut en miljö som inte är äldre och liknar dagens bostäder så pass mycket.

Ett sätt att göra lägenheten mer begriplig för yngre museibesökare och förse den med en historisk kontext är att låta äldre personer berätta om hur det var. Detta sker också under vissa helger och programdagar då volontärer från Nordiska museets och Skansens vänförening arbetar i den. De möter besökarna som sig själva, iklädda egna kläder och med en namnbricka med ordet *Volontär* på. Uppdraget går ut på att berätta om lägenheten och om den fiktiva familjen som bor där. Givetvis får de även delge sina egna minnen och hågkomster från tiden; tanken är att de egna berättelserna ska vara personliga men inte privata. Volontärerna möter besökare i alla åldrar, även personer som bär på egna erfarenheter från samma tid. Möten uppstår, hågkomster bubblar upp. Att det finns en stor lust att berätta är uppenbart. De volontärer jag pratar med beskriver glädjen över att få dela sina minnen med andra. Även publiken vill bidra. En del besökare har svårt att sluta när de väl har börjat.

Glömda minnen

Alla människor bär på minnen och erfarenheter som på olika sätt har präglat deras liv. Att formulera och berätta om dessa kan vara ett sätt att skapa mening. Att fundera över och berätta om sitt liv innebär att man upprättar en linje genom tiden där det förflutna

knyts ihop med nuet. Kanske är det detta som händer inne i Folkhemslägenheten, bland alla föremål, när äldre besökare ges en möjlighet att formulera en livsberättelse utifrån de minnen som väcks.

Men för vissa är minnena inte lika närvarande. Det finns cirka 160 000 personer med en demenssjukdom i Sverige i dag. *Demens* är ett samlingsnamn för omkring 70 olika diagnoser, varav Alzheimers sjukdom är den vanligaste. Patienter med demens drabbas oftast av någon form av minnessvikt; i synnerhet kan närminnet påverkas medan det som ligger långt tillbaka i tiden kan vara enklare att komma ihåg. Forskningen kring sjukdomen går framåt och demensvården verkar ha utvecklats under senare år. Enligt Socialstyrelsens riktlinjer från 2010 betonas vikten av att ha en personcentrerad omvårdnad, vilket betyder att det är personen och inte sjukdomen som ska stå i centrum. En del i den personcentrerade vården är att uppmuntra den sjuke att berätta om sitt liv och sina erfarenheter. En metod som används i sammanhanget är reminiscensmetoden, som introducerades i Sverige på 1990-talet. I kortet går den ut på att väcka minnen med hjälp av till exempel föremål som den drabbade kan ha en relation till. Genom metoden ges den sjuke en möjlighet att återuppleva en tid då hen var frisk och aktiv, vilket stärker identiteten och självförtroendet och därmed ökar livskvaliteten.

Redan då Folkhemslägenheten planerades såg vi möjligheterna att använda miljön tillsammans med personer med en demensdiagnos. Flera museer har på senare år uppmärksammat den här kategorin besökare, och metodutveckling och samarbeten har pågått på flera håll. Ett exempel som bör nämnas är projektet »Museer och minnen«, som är samnordiskt och har Jamtli i Östersund som ansvarigt museum. Samtidigt som våra tankar började ta form startade också ett nationellt museiprojekt, »Möte med minnen«, med Alzheimerfonden och Nationalmuseum som huvudsansvariga. Projektet sjuöattes i januari 2013 och fortlöpte till och med december 2014. Sammanlagt 85 svenska museer har deltagit och även erbjudit olika program för personer med demens inom ramen för projektet.

Möte med minnen – visningar i lägenheten

Katarina Hellstrand är den pedagog som har utarbetat demensvisningarna på Nordiska museet. Visningarna genomförs under vissa onsdagsförmiddagar och kräver en noggrann planering. En viktig förutsättning för att kunna genomföra dem är möjligheten att dels stänga lägenheten för övriga besökare, dels att besöket får ta lite längre tid. Att skapa en avskild miljö och en lugn stämning är centralt för att visningen ska bli lyckad. Grupperna är dessutom små, med maximalt tio personer per gång. Deltagarna kommer från demensvården, både dagverksamhet och boenden. En del besökare kommer till visningarna tillsammans med anhöriga.

Besöket startar med att deltagarna får hänga av sina ytterkläder i Folkhemslägenhetens hall. Sedan bjuds de in i vardagsrummet, där de slår sig ned i soffan, fåtöljerna och på stolarna. Utöver själva miljön, med tidsenliga tapeter, möbler och föremål, förbereds ett särskilt »kit« inför varje program. Det kan bestå av ett par fotbollskor, ett tomt cigarettpaket, hattar, tidningar med mera, alltsammans daterat 1940-tal. För det mesta pratar Katarina om varje föremål en stund, sedan får det vandra runt i gruppen – och här är tiden viktig. En hatt som provas kanske behöver få sitta på

Sovplatserna väcker
frågor hos yngre och
skapar igenkänning
hos äldre. Foto:
Karolina Kristensson,
Nordiska museet
(NMA.0075599).

Foto: Karolina Kristensson, © Nordiska museet (NMA.0075599).

huvudet en stund innan den rätta känslan infinner sig och minnen kan formuleras. Fotbollsskorna kan starta en diskussion om VM-matcher och idrottshjältar. Orden kan komma snabbt men ibland långsamt och trevande. Medföljande personal och anhöriga kan behöva stötta och kanske tolka det som sägs.

Varje besök avslutas runt köksbordet, där koppar och ett kakfat väntar på den blanka vaxduken. Samtidigt som kaffedoften sprider sig i rummet tar också samtalen runt bordet fart. För det mesta plockar Katarina fram några ransoneringskort ur kökslådan; även små oansenliga papperslappar kan väcka gamla minnen till liv. Samtalen runt bordet fortsätter och någon ber kanske om påtår.

En som deltagit i Folkhemslägenhetens visningar är Maria Hermansson. Vi ses en morgon på hennes arbetsplats, ett boende för äldre med demensdiagnos i Stockholms innerstad. Maria beskriver hur viktigt det är att utgå ifrån det konkreta i reminiscensarbetet och att ett besök i Folkhemslägenheten just därför är så givande. Som ett exempel nämns sovrummets bäddfatölj, en möbel som har väckt tankar, minnen och diskussioner deltagarna sinsemellan. Efter vårt samtal tar Maria med mig till en av de boende, en kvinna som också varit med under ett av besöken i Folkhemslägenheten.

Maria visar på några fotografier från lägenheten och kvinnan bekräftar att hon minns besöket. Som ett kvitto på att föremålen fungerar som minnesväckare ger hon en detaljerad jämförelse mellan Folkhemslägenhetens planlösning samt möblering och hennes eget barndomshem.

Hur går arbetet vidare?

Gensvaret från vård och omsorgspersonal har varit stort och i skrivande stund finns det en kölista på dagvårdsavdelningar och demensboenden som vill besöka Folkhemslägenheten med sina grupper. Nordiska museet kommer också att fortsätta med visningarna och arbetar för närvarande med att ta fram en minneslåda med rekvisita kopplad till Folkhemslägenheten och tidsperioden 1930-, 40- och 50-tal. Lådan ska kunna lånas ut till boenden som av olika skäl kan ha svårt att komma till museet.

Men lägenheten kan förstås även fungera som ett läromedel för dem som inte själva upplevt tiden. Skolgrupper besöker lägenheten för att, genom den, få allmän historisk kunskap om 1900-talets historia. För en grupp elever kan lägenheten också ge kunskaper som kan omsättas i en professionell praktik. Ett särskilt skolprogram riktat mot vård- och omsorgsprogrammet på gymnasiet har tagits fram. Tanken är att ge eleverna en möjlighet att se hur deras kommande vårdtagare kan ha vuxit upp och hur deras vardagsliv kan ha sett ut. Genom ett besök i lägenheten kan värdeleverna öka sin förståelse för de äldre, vilket ger dem bättre förutsättningar att stötta och bekräfta vårdtagarnas minnen och berättelser.

Samtidigt som den pedagogiska verksamheten kring Folkhemslägenheten utvecklas vidare fortsätter ströbesökarna att komma in. Väldigt ofta då jag slinker in i tvårummaren hittar jag besökare som har slagit sig ned i soffan eller som studerar innehållet i en låda. Att strosa runt och lyssna på deras prat påminner om hur det kan låta när gamla vänner möts efter många års frånvaro. Det är en igenkännandets glädje och den är härlig att ta del av. *Precis så här såg det ut! Precis en likadan grej hade vi!*